
Komentarze Becka

**Prawo Kościoła
Ewangelicko-
-Augsburskiego**

Komentarz

Pod redakcją J. Cebuli

C·H·BECK

KOMENTARZE BECKA

Prawo Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego

Polecamy nasze najnowsze publikacje z tej serii:

*Jacek Jaworski, Arkadiusz Prusaczyk, Adam Tułodziecki,
Marian Wolanin*

**USTAWA O GOSPODARCE NIERUCHOMOŚCIAMI.
KOMENTARZ, wyd. 5**

Robert Kędziora

**KODEKS POSTĘPOWANIA ADMINISTRACYJNEGO.
KOMENTARZ, wyd. 5**

Jerzy Naumann

**ZBIÓR ZASAD ETYKI ADWOKACKIEJ I GODNOŚCI
ZAWODU. KOMENTARZ, wyd. 3**

Adam Balicki, Magdalena Pyter, Jan Kokot

**USTAWA O SYSTEMIE OŚWIATY. USTAWA
O SYSTEMIE INFORMACJI OŚWIATOWEJ.
KOMENTARZ**

Wojciech Kotowski, Bolesław Kurzępa

**KODEKS POSTĘPOWANIA W SPRAWACH
O WYKROCZENIA. KOMENTARZ, wyd. 3**

Leszek Wilk, Jarosław Zagrodnik

KODEKS KARNY SKARBOWY. KOMENTARZ, wyd. 3

Legalis
System Informacji Prawnej

www.ksiegarnia.beck.pl

Prawo Kościoła Ewangelicko- -Augsburskiego

Komentarz

Redaktor

Jakub Cebula

Autorzy

adw. **Dawid Binemann-Zdanowicz**

r.pr. **Jakub Cebula**

dr **Michał Hucal**

SSR Artur Jakubanis

dr **Jakub Kabza**

dr **Roman Pracki**

prof. dr hab. **Arkadiusz Sobczyk**

Ewa Śliwka

Rafał Tarnogórski

WYDAWNICTWO C.H.BECK
WARSZAWA 2017

Propozycja cytowania:
E. Śliwka, w: *J. Cebula* (red.), *Prawo Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego*.
Komentarz, Warszawa 2017, art. 62 ZPW, Nb 1

Poszczególne części komentarza opracowali:

Dawid Binemann-Zdanowicz: art. 39–45a, 47 KościółE-AU

Jakub Cebula: art. 4, 6, 8, 11–12, 13, 28, 34, 37–44, 46–46a KościółE-AU;
§ 1, 5–16, 19, 22, 24, 26–54, 57–61, 63–65, 67–68, 71–73, 75, 78–80, 81–83
ZPW; § 2, 4, 7–55 RegPar; § 1–31 RegDiec

Michał Hucal: art. 12, 14–19, 21 KościółE-AU; Deklaracja wstępna, § 4, 18, 56,
74–75, 77 ZPW; § 24 RegDiec; § 1–268 PragSłużb

Artur Jakubanis: art. 12a KościółE-AU; § 20–21, 36, 75, 77 ZPW; § 42 RegPar;
PrzepDysc; PrzepDysc2010

Jakub Kabza: art. 1–11, 20, 22–27, 29–33, 47–48 KościółE-AU; § 2–3, 6 ZPW

Roman Pracki: art. 1, 12 KościółE-AU; Deklaracja wstępna, § 1, 17, 36–40, 42, 53,
73, 75–76 ZPW; § 42–47 RegPar; § 1, 24, 27 RegDiec; § 10–11 i 16 PragSłużb

Arkadiusz Sobczyk: art. 1–3, 38 KościółE-AU; § 33–34, 39 ZPW; § 21, 43, 47, 54
RegPar

Ewa Śliwka: art. 28 KościółE-AU; § 46, 55, 62, 66, 69–70 ZPW; § 54 RegPar

Rafał Tarnogórski: art. 4, 34–36 KościółE-AU; § 1, 6, 15, 22–25, 42, 46, 80a ZPW;
§ 1–6, 8, 35 RegPar; § 1–2, 4, 7 RegDiec

Wydawca: Dominika Bogusz

© **Wydawnictwo C.H.Beck 2017**

Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: Wydawnictwo C.H.Beck
Druk: Elpil, Siedlce

e-book ISBN 978-83-8128-158-4

Spis treści

Przedmowa	VII
Słowo Biskupa Kościoła	IX
Wykaz literatury	XIII
Wykaz skrótów	XVII

A. Komentarz

1. Ustawa o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej	3
2. Zasadnicze Prawo Wewnętrzne	183
3. Regulamin Parafialny	389
4. Regulamin Diecezjalny	539
5. Przepisy Dyscyplinarne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP	617
6. Utrzymane w mocy Przepisy Dyscyplinarne z 2010 r. w zakresie nadzoru i środków dyscyplinujących (wyciąg)	767
7. Pragmatyka Służbowa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej	773

B. Suplement

1. Regulamin Zwierzchnich Władz Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej ze zmianami do 9. Sesji XIII Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego	1153
2. Porozumienie o wzajemnym dopuszczaniu wiernych do czynnego korzystania z praw i obowiązków wynikających z udziału w życiu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego i Ewangelicko-Reformowanego	1172
3. Porozumienie między Radą Ministrów a Kościołem Ewangelicko-Augsburskim	1174
Indeks rzeczowy	1181

Przedmowa

Idea powstania niniejszego Komentarza zrodziła się w gronie prawników i teologów krakowskich, do których dołączyły kolejne osoby współpracujące z Kościołem Ewangelicko-Augsburskim w RP. Było to możliwe dzięki wsparciu jakie projektowi zostało udzielone przez Zwierzchnie Władze Kościoła. Ze względu na specyfikę tematyki w pracach zespołu oprócz prawników uczestniczyli także teologowie, których komentarze pozwoliły dokonać prawidłowej wykładni przepisów prawa kościelnego, zgodnie ze spojrzeniem nauk teologicznych.

Niniejsza praca stanowi pierwszą tak kompleksową próbę omówienia praktycznie całości prawa kościelnego, Kościoła o ustawowej regulacji prawnej. Obejmuje ona swoim zakresem zarówno przepisy ustawowe, jak i szczegółowe przepisy wewnętrzne, w tym Pragmatykę służbową Kościoła. Ze względu na obszerność zagadnień, w znacznej mierze nigdy dotąd niekomentowanych, przygotowanie obecnego wydania Komentarza trwało ponad pięć lat, angażując zarówno teoretyków, jak i praktyków. W Komentarzu przedstawiono autorski punkt widzenia, korzystając jednak w miarę możliwości z istniejących poglądów doktryny i judykatury, a także doświadczeń praktyki funkcjonowania Kościoła.

Wydawnictwo i Autorzy wyrażają nadzieję, że niniejsza publikacja wpisze się w przypadające w 2017 r. obchody 500-lecia Reformacji, będąc pomocą dla członków Kościoła w ich bieżącej aktywności, a także dla osób spoza Kościoła, pozwalając na lepsze zrozumienie jego funkcjonowania, w tym w szczególności dla organów administracji i wymiaru sprawiedliwości, oraz studentów wyższych uczelni.

Jakub Cebula

Kraków, lipiec 2017 r.

Słowo Biskupa Kościoła

Rok 2017 dla ewangelików na całym świecie jest przede wszystkim rokiem jubileuszu 500 lat Reformacji. Za początek ruchu reformacyjnego, który ogarnął prawie całą Europę przyjmuje się, ogłoszenie 95 tez przez ks. dr. *Marcina Lutra*. Inspiracją do tego wystąpienia stały się przemyślenia związane z lekturą Pisma Świętego i poszukiwaniem przez *Lutra* łaskawego Boga. Pytanie o to, co mam uczynić, aby zostać zbawionym, trafiło na niezwykle podatny grunt. Można je porównać do rzucenia zapalanej pochodni na ściółkę wysuszonego lasu. Wybuchł pożar, którego nie można było już ugasić. Mimo że początkowo dyskusja dotyczyła koncepcji teologicznych, a właściwie sprowadzała się do postulatu powrotu do pierwotnej, czystej Ewangelii, to ruch reformacyjny wpłynął na zmianę prawie wszystkich sfer życia człowieka. W miarę upływu czasu, reformatorzy w różnych krajach poruszali zagadnienia społeczne, gospodarcze, polityczne. Wypada wspomnieć niektóre z nich. Między innymi zajmowano się wzajemnymi relacjami pomiędzy Państwem a Kościołem, opowiadając się za jasnym rozdziałem tych sfer. Przywrócono podmiotowość jednostce, wychodząc z założenia, że każdy człowiek samodzielnie odpowiada przed Bogiem za swoje życie. Aby ten postulat mógł być zrealizowany, postawiono na powszechne kształcenie oraz na tłumaczenie Biblii na języki ojczyste, co miało wpływ na rozwój języków w poszczególnych krajach, także w Polsce. Ponieważ każdy człowiek jest tak samo ważny dla Zbawiciela, zrozumiano, że każdy jest przez Niego powołany. Oznacza to, że wszyscy ludzie powinni, wchodząc w dorosłe życie, zadawać sobie pytanie o to, kim mają być, a następnie swój zawód wykonywać tak, by przez to służyć Bogu. W ten sposób powstał ewangelicki etos pracy, gdzie zawód jest także powołaniem. Praca przestała być przekleństwem związanym z grzechem pierworodnym, a stała się błogosławieństwem, poprzez które oddaje się Bogu chwałę. Takie podejście przyczyniło się do podniesienia poziomu życia i wzbogacenia się ludzi. Wpływ na to miało również zaprzestanie wydawania dużych środków na zakup odpustów oraz danin na Kościoł. Reformacja miała olbrzymi wpływ na rozwój i ukształtowanie się społeczeństwa demokratycznego i obywatelskiego. Fundamentalne znaczenie miało przyjęcie koncepcji

powszechnego kapłaństwa, które jest realizowane poprzez realny wpływ wiernych na funkcjonowanie swojej parafii, a co za tym idzie Kościoła. W parafiach ewangelickich ogół parafian wybiera ciała kolegialne, które zarządzają lokalnym zborem, diecezją czy całym Kościołem (Synody). Wybiera również swoich duszpasterzy. Z biegiem lat wprowadzono kadencyjność zarówno Rad Parafialnych, Synodów, jak również posługi Proboszczów czy Biskupów. Można powiedzieć, że parafie ewangelickie stały się inkubatorem postaw prospołecznych i demokratycznych, które następnie były stosowane w życiu lokalnych społeczności.

Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce jest związany z nurtem reformacji luteranńskiej. Należy do Światowej Federacji Luteranńskiej, której jest jednym z założycieli. Obecnie liczy ok. 70 000 członków, którzy należą do 133 parafii. Kościół luteranński w Polsce jest Kościołem o strukturze synodalno-konsystorialnej. Najmniejszą jednostką organizacyjną jest parafia. Każdy parafianin czy parafianka ma prawo i obowiązki, może korzystać z głoszonego Słowa Bożego i przyjmować sakramenty. Kościół Ewangelicko-Augsburski uznaje dwa sakramenty: Sakrament Chrztu Świętego i Sakrament Ołtarza. Zadaniem parafian jest, zgodnie z apostołską zasadą powszechnego kapłaństwa, zapewnienie istnienia i rozwoju duchowego i materialnego parafii. Parafie posiadają osobowość prawną. Organami parafii są: Proboszcz, Rada Parafialna oraz Zgromadzenie Parafialne. Warto zwrócić uwagę, że Rada Parafialna odpowiada w każdym zakresie za zarządzanie parafią. Zgromadzenie Parafialne jest najwyższą władzą parafii na poziomie parafialnym. Składa się z ogółu dorosłych parafian. Odbywa się minimum raz w roku. Zgromadzenie wybiera Proboszcza, Radę Parafialną, Komisję Rewizyjną oraz przyjmuje sprawozdania i preliminarze. Każda parafia należy do jednej z sześciu diecezji (cieszyńskiej, katowickiej, mazurskiej, pomorsko-wielkopolskiej, warszawskiej i wrocławskiej). Zadaniem diecezji jest koordynowanie i kontrola pracy parafialnej, organizowanie współpracy międzyparafialnej na płaszczyźnie religijnej i charytatywnej, oraz służba wszystkim parafiom na terenie diecezji. Władzami diecezji są: Synod Diecezjalny, Rada Diecezjalna i Biskup Diecezjalny. Zwierchnie Władze Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce stanowią: Synod Kościoła, Rada Synodalna, Konsystorz, Biskup Kościoła. Synod Kościoła jest najwyższą władzą Kościoła. Konsystorz jest natomiast władzą administracyjną i organem wykonawczym Synodu. Rada Synodalna kieruje pracami Synodu. Warto w tym miejscu podkreślić znaczenie świeckich w zarządzaniu Kościołem. W Radach Parafialnych, w Synodach Diecezjalnych i Kościoła stanowią oni większość, a w Radzie Synodalnej i Konsystorzu w równej mierze są reprezentowani duchowni i świeccy. Rada Synodalna składa się z po dwóch

radców świeckich i duchownych oraz Prezesa, który może być duchownym lub świeckim. Na czele Konsystorza stoi Biskup Kościoła jako Prezes. Wiceprezesem jest zawsze osoba świecka. Ponadto składa się z trzech radców świeckich i trzech duchownych.

Warto przypomnieć, że podstawą prawną funkcjonowania Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Polsce jest od 1994 r. ustawa z 13.5.1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 43). Zastąpiła ona dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z 25.11.1936 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej wraz ze zmianami uchwalonymi 4.7.1947 r.

W art. 1 ust. 2 zapisano: „Kościół rządzi się w swoich sprawach wewnętrznych przepisami Zasadniczego Prawa Wewnętrznego, uchwalanego przez Synod Kościoła”, a w art. 6: „Organizację wewnętrzną Kościoła określa Zasadnicze Prawo Wewnętrzne”. Oba zapisy wskazują na suwerenność Kościoła w stanowieniu prawa, które reguluje strukturę organizacyjną oraz ramy funkcjonowania poszczególnych jednostek w ramach tej struktury.

Szczególną rolę w systemie prawnym Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP pełni Zasadnicze Prawo Wewnętrzne. Jest ono podstawowym aktem prawnym, które może być zmieniane tylko przez Synod Kościoła z zachowaniem warunku wymaganej większości 2/3 głosów przy obecności co najmniej 2/3 liczby członków Synodu Kościoła.

Kolejnymi aktami prawnymi są Regulamin Zwierzchnich Władz Kościoła, Regulamin Diecezjalny, Regulamin Parafialny oraz inne regulaminy, w których opisane są szczegółowe procedury funkcjonowania poszczególnych jednostek lub wydarzeń. Do nich należą np.: Regulamin Obrad Synodu Kościoła, czy regulaminy wyborcze. Całość przepisów jest opublikowana na stronach internetowych www.bik.luteranie.pl.

W niniejszym komentarzu zostały opracowane: ustawa Państwo-Kościół Ewangelicko-Augsburski w RP, Zasadnicze Prawo Wewnętrzne, Regulamin Zwierzchnich Władz Kościoła, Regulamin Diecezjalny, Regulamin Parafialny, ponadto Przepisy Dyscyplinarne, które stanowią odrębny dokument prawny oraz Pragmatyka Służbowa.

Jest to pierwsza publikacja na polskim rynku wydawniczym, która komentuje system prawny Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w tak szczegółowy sposób. Jestem przekonany, że będzie ona niezwykle ważna zarówno wśród instytucji *stricto* kościelnych, jak i dla pozostających z nimi w relacji podmiotów zewnętrznych. Niniejszy Komentarz wpisuje się w jedną z podstawowych zasad, jaką jest przejrzystość i transparentność działań Kościoła. Dzięki czemu wszystkie podmioty współpracujące

Słowo Biskupa Kościoła

z Kościołem będą mogły poznać nie tylko jego strukturę, ale również zasady, którymi się kieruje. Biorąc pod uwagę czynne zaangażowanie wszystkich wiernych w życie Kościoła również w jego zarządzanie, niniejszy Komentarz będzie bardzo pomocny w realizowaniu tego zadania.

Pomysł napisania komentarza do Prawa Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego zrodził się w gronie kilku prawników i teologów, którzy w ten sposób chcieli włączyć się w obchody jubileuszu 500 lat Reformacji. Bardzo dziękuję Autorom za olbrzymi wkład pracy, jaki włożyli w jego powstanie. Świętując jubileusz oprócz koncertów, nabożeństw, wystaw, katalogów, przewodników, sympozjów, konferencji naukowych, pozycji opisujących historię Reformacji na świecie i w Polsce powstał Komentarz Prawa Kościelnego, który dopełnił całości.

Dziękuję wszystkim Autorom komentarza za pracę, którą włożyli w jego powstanie a Wydawnictwu C.H.Beck za jego publikację.

Ks. Jerzy Samiec
Biskup Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP

Wykaz literatury

- Borecki P., Janik C.*, Prawo wewnętrzne nierzymskokatolickich związków wyznaniowych w Polsce. Wybór aktów prawnych, Warszawa 2012
- Buchała K., Zoll A.* (red.), Kodeks karny – komentarz. Część ogólna, Kraków 1998
- Chybalski P.*, w: *P. Królikowski, W. Odrowąż-Sypniewski* (red.), Organizacja i funkcje Sejmu, Warszawa 2011
- Czohara A., Zieliński T.J.*, Ustawa o stosunku państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Polsce. Komentarz, Warszawa 2012
- Garlicki L.* (red.), Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, t. 1, Warszawa 2010
- Gniewek E., Machnikowski P.* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2016
- Góralski W.*, Kanoniczne prawo małżeńskie, Warszawa 2000
- Gutowski M.* (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Art. 1–449¹¹, Legalis 2016
- Hintz M.*, Etyka ewangelicka i jej wymiar eklezjalny, Warszawa 2007
- Hintz M., Sojka J.*, Kościół i urząd kościelny w dokumentach i opracowaniach Światowej Federacji Luterkańskiej, Bielsko-Biała 2014
- Hucal M.*, Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Warszawa 2012
- Hucal M.*, Ochrona małżeństwa i rodziny w prawie wewnętrznym Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP, w: *J. Krzynówek, J. Krzywkowska* (red.), Ochrona małżeństwa i rodziny w Polsce. Zagadnienia prawne, Olsztyn 2015
- Hucal M.*, Postępowanie dyscyplinarne w Kościele Ewangelicko-Augsburskim w Rzeczypospolitej Polskiej ze szczególnym uwzględnieniem środków dowodowych, w: *J. Krzywkowska, R. Sztymmler* (red.), Dowodzenie w procesach kościelnych, Olsztyn 2014
- Hucal M.*, Prawo małżeńskie Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, w: *T.J. Zieliński, M. Hucal* (red.), Prawo małżeńskie Kościołów chrześcijańskich a forma wyznaniowa zawarcia małżeństwa cywilnego, Warszawa 2016

Wykaz literatury

- Jezioro J.*, w: *U. Kalina-Prasznic* (red.), *Encyklopedia Prawa*, Warszawa 2007
- Karski K.*, *Od Edynburga do Porto Alegre. Sto lat dążeń ekumenicznych*, Warszawa 2007
- Karski K.*, *Symbolika. Zarys wiedzy o Kościołach i wspólnotach chrześcijańskich*, Warszawa 2003
- Komisja „Wiara i Ustrój” Światowej Rady Kościołów, *Chrzest. Eucharystia. Posługiwanie duchowne. Tekst „Dokumentu z Limy” (1982)*, tłum. *W. Hryniewicz i in.*, w: *S.J. Koza, W. Hryniewicz* (red.), *Chrzest. Eucharystia. Posługiwanie duchowne. Dokument z Limy 1982. Tekst i komentarze*, Lublin 1989, s. 15–63
- Księgi wyznaniowe kościoła luterńskiego, Bielsko-Biała 1999
- Kuś A.*, *Zwolnienia celne kościelnych osób prawnych w systemie zwolnień celnych UE*, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 2005, t. 8
- Luter M.*, *Mały Katechizm, Duży Katechizm*, Bielsko-Biała 2000
- Ławnikowicz G., Pilipiec S.*, *Nieskazitelność charakteru i nieposzlakowana opinia w prawie prawniczych samorządów zawodowych*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* 2016, vol. 63
- Matwiejczuk P.*, *Spowiedź: jej historia w świetle Ksiąg Wyznaniowych Kościoła Luterńskiego*, Warszawa 2015
- Mezglewski A.*, *Jedno małżeństwo czy dwa? Rzecz o istocie małżeństwa konkordatowego*, *MoP* 2003, Nr 18
- Mezglewski A., Misztal H., Stanisław P.*, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011
- Mezglewski A., Tunia A.*, *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa cywilnego*, Warszawa 2007
- Milerski B.*, *Urząd duchowny w teologii Marcina Lutra i księgach wyznaniowych*, *Rocznik Teologiczny ChAT* 2004, Nr 1
- Misztal H.* (red.), *Prawo wyznaniowe III Rzeczypospolitej*, Lublin–Sandomierz, 1999
- Niemirka B.*, *Fuzja fundacji*, *MoP* 2000, Nr 1
- Nikołajew J.*, *Wolność sumienia i religii skazanych i tymczasowo aresztowanych*, Lublin 2012
- O życiu małżeńskim*, tłum. *K. Toeplitz*, w: *M. Luter*, *Pisma etyczne*, Bielsko-Biała 2009
- Pachnik K.*, *Odpowiedzialność karna duchownego przed sądem powszechnym*, *Prokurator* 2011, Nr 3
- Piasecki K.*, *Prawo małżeńskie*, Warszawa 2011
- Pieron B.*, *Ochrona tajemnicy spowiedzi w prawie polskim*, *Kieleckie Studia Teologiczne* 2012, Nr 11
- Pietrzak M.*, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2013
- Pietrzykowski K.* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 1997

- Podzielny J.*, Wizja małżeństwa w świetle ewangelickiej etyki teologicznej, Opole 2011
- Pracki R.*, Kapłaństwo w Kościołach protestanckich, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 9, Lublin 2002
- Rakoczy B.*, Ustawa o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, Warszawa 2008
- Rejman G.* (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, t. I, Warszawa 1999
- Safjan M., Bosek L.* (red.), Konstytucja RP, Komentarz do art. 87–243, t. II, Legalis 2016
- Sojka J.*, Czytanie Reformatora. Marcin Luter i jego pisma, Wisła 2014
- Sojka J.*, Ordynacja kobiet w luteranckich księgach wyznaniowych oraz pismach Marcina Lutra, <http://ordynajakobiet.pl/wp-content/uploads/2015/05/sojka-ordynacja-w-ksiegach-wyznaniowych-i-u-lutra.pdf>, dostęp: 18.7.2017 r.
- Sojka J.*, Postrzeganie urzędu biskupa w luteranizmie, w: *J. Budniak, N. Ruman* (red.), Edukacja ekumeniczna w społeczności Śląska Cieszyńskiego w II połowie XIX wieku. 130. rocznica święceń biskupich Franciszka Śniegonia, Cieszyn 2015
- Sojka J.*, Problem pierwszego dopuszczenia do Wieczerzy Pańskiej w dyskusji na forum Światowej Federacji Luteranckiej z lat 1947–2010, *Studia Gdańskie* 2015, Nr XXXVI
- Sojka J.*, Słowo zwiastowane w teologii Marcina Lutra i późniejszym luteranizmie, w: *A. Palion* (red.), Billy Graham „Ewangelizator w rozdartym świecie”. Studium ekumeniczne, Katowice 2015
- Sojka J.*, Widzialne Słowo. Sakramenty w luteranckiej „Księdze zgody”, Warszawa 2016
- Statut Światowej Federacji Luteranckiej (przyjęty przez VIII Zgromadzenie Ogólne, 1990, Kurytyba, Brazylia, ze zmianami przyjętymi przez IX Zgromadzenie Ogólne Hong-Kong i XI Zgromadzenie Ogólne 2010, Stuttgart, Niemcy, art. II, w: *J. Sojka*, Wieczerza Pańska jako *nota ecclesiae* w publikacjach Światowej Federacji Luteranckiej, Warszawa 2012
- Tomkiewicz M.*, „Tajemnica spowiedzi” i „tajemnica duszpasterska” w procesie karnym, *Prok. i Pr.* 2012, Nr 2
- Trzcinski K.*, Zwyczaj i prawo zwyczajowe jako źródło prawa prywatnego, *Rej.* 1998, Nr 3(83)
- Uglorz M.*, Władza Słowa i miecza w nauczaniu ks. Marcina Lutra, w: *M. Uglorz* (red.), Teologia wiary, Bielsko-Biała 2007
- Walencik D.*, Darowizny na działalność charytatywno-opiekuńczą, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 2010, t. 13

Wykaz literatury

- Walencik D.*, Status prawny Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 2008, t. 11
- Wilk A.*, Zawarcie małżeństwa przez osobę transseksualną, w: *R. Sztuchmiller* (red.), Zawieranie małżeństwa w różnych systemach prawnych, religiach i kulturach, Olsztyn 2009
- Witte J.*, *From Sacrament to Contract. Marriage, Religion and Law in the Western Tradition*, Louisville 1997
- Witte J.*, *Law and Protestantism. The Legal Teaching of the Lutheran Reformation*, Cambridge 2002
- Wójcik A.*, W poszukiwaniu istoty małżeństwa. Przykładowe problemy związane z jej odnalezieniem w wyrokach Naczelnego Sądu Administracyjnego i Sądu Najwyższego, *Przegląd Prawa Wyznaniowego* 2010, t. 2
- Wróbel W.*, Przestępstwa przeciwko ochronie informacji, w: *A. Zoll* (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. II. Komentarz do art. 117–277 k.k., Kraków 2006
- Zieliński T.J.*, Materie z zakresu wyznaniowej formy małżeństwa cywilnego wymagające regulacji prawa kościelnego, w: *T.J. Zieliński, M. Hucal* (red.), *Prawo małżeńskie Kościołów chrześcijańskich a forma wyznaniowa zawarcia małżeństwa cywilnego*, Warszawa 2016

Cytaty i odwołania do Pisma Świętego pochodzą z Biblii Warszawskiej: Biblia to jest Pismo Starego i Nowego Testamentu nowy przekład z języków hebrajskiego i greckiego opracowany przez Komisję Przekładu Pisma Świętego, Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa 1975

Cytaty i odwołania do Ksiąg Wyznaniowych Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego pochodzą z publikacji Księgi Wyznaniowe Kościoła Luterńskiego, Bielsko-Biała 2011

Wykaz skrótów

1. Źródła prawa

ACA	Apologia Konfesji Augsburskiej, <i>Apologia Confessionis Augustanae</i> (Obrona Wyznania augsburskiego <i>Filipa Melanchtona</i> z 1531 r.)
AdmRządU	ustawa z 4.9.1997 r. o działach administracji rządowej (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 888 ze zm.)
ArchiwaU	ustawa z 14.7.1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1506 ze zm.)
CA	Konfesja augsburska <i>Filipa Melanchtona</i> z 1530 r., <i>Confessio Augustana</i> (Wyznanie augsburskie)
ChATU	ustawa z 16.3.2000 r. o Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie (Dz.U. Nr 39, poz. 440 ze zm.)
CmentU	ustawa z 31.1.1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 912)
DziałLeczU	ustawa z 15.4.2011 r. o działalności leczniczej (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1638 ze zm.)
FundacjeU	ustawa z 6.4.1984 r. o fundacjach (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 40)
GospNierU	ustawa z 21.8.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 2147 ze zm.)
KartaNauczU	ustawa z 26.1.1982 r. – Karta Nauczyciela (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1189)
KC	ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 459 ze zm.)
KK	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1137 ze zm.)
KKW	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 665 ze zm.)

Wykaz skrótów

KościółE-AU	ustawa z 13.5.1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 43)
KościółKatU	ustawa z 17.5.1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 1169 ze zm.)
KP	ustawa z 26.6.1974 r. – Kodeks pracy (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1666 ze zm.)
KPA	ustawa z 14.6.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1257)
KPK	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1749 ze zm.)
KRO	ustawa z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 682)
KSH	ustawa z 15.9.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1578 ze zm.)
KW	ustawa z 20.5.1971 r. – Kodeks wykroczeń (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 1094 ze zm.)
NieletniU	ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1654 ze zm.)
ObrRPU	ustawa z 21.11.1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1430)
OchrDanychU	ustawa z 29.8.1997 r. o ochronie danych osobowych (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 922)
OświatU	ustawa z 7.9.1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1943 ze zm.)
PDOFizU	ustawa z 26.7.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 2032 ze zm.)
PDOPrU	ustawa z 15.2.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1888 ze zm.)
PlanZagospU	ustawa z 27.3.2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2017 r. poz. 1073)
PragSłużb	Pragmatyka Służbowa (https://bik.luteranie.pl/pl/strona_główna/prawo_koscielne.html)
PrStow	ustawa z 7.4.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 210)
PrSzkolWyższ	ustawa z 27.7.3005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz 1842 ze zm.)

PrzejazdUlgU	ustawa z 20.6.1992 r. o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego (t.j. Dz.U. z 2012 r. poz. 1138 ze zm.)
PrzepDysc	Przepisy Dyscyplinarne (https://bik.luteranie.pl/pl/strona_glowna/prawo_koscielne.html)
PrzepDysc2010	Przepisy Dyscyplinarne z 2010 r. (https://bik.luteranie.pl/pl/strona_glowna/prawo_koscielne.html)
RachunkU	ustawa z 29.9.1994 r. o rachunkowości (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1047 ze zm.)
RadaMinU	ustawa z 8.8.1996 r. o radzie ministrów (t.j. Dz.U. z 2012 r. poz. 392 ze zm.)
RegDiec	Regulamin Diecezjalny (https://bik.luteranie.pl/pl/strona_glowna/prawo_koscielne.html)
RegPar	Regulamin Parafialny Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (https://bik.luteranie.pl/pl/strona_glowna/prawo_koscielne.html)
rozporządzenie MEN	rozporządzenie z 14.4.1992 r. Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach (Dz.U. Nr 36, poz. 155 ze zm.)
RZWK	Regulamin Zwierzchnich Władz Kościoła (https://bik.luteranie.pl/pl/strona_glowna/prawo_koscielne.html)
SumWyznU	ustawa z 17.5.1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1153)
SwobDziałGospU . .	ustawa z 2.7.2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1829 ze zm.)
ZarządźKR	zarządzenie Ministra – Szefa Urzędu Rady Ministrów z 12.10.1994 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania regulacyjnego w przedmiocie przywrócenia osobom prawnym Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej własności nieruchomości lub ich części (M.P. Nr 55, poz. 461 ze zm.)
ZbPublU	ustawa z 14.3.2014 r. o zasadach prowadzenia zbiorów publicznych (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1223)
ZPW	Zasadnicze Prawo Wewnętrzne (https://bik.luteranie.pl/pl/strona_glowna/prawo_koscielne.html)